

ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО МАЙБУТНЄ

Остапенко Ірина Віталіївна

кандидат психологічних наук,
завідувач лабораторії психології політичної поведінки молоді,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Соснюк Олег Петрович

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Уявлення про майбутнє відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні ідентичності особистості, адже вони пов'язані з почуттям впевненості у собі і є індикатором збереження та підтримки цілісності, психологічного благополуччя та здатності ефективно протидіяти зовнішнім викликам.

Вивчення специфіки уявлень молоді про майбутнє набуває особливої актуальності в умовах війни. Як відомо, у молодому віці переважна більшість людей переживає період «психологічного мораторію», займається активним пошуком себе і перебуває у стані дифузної ідентичності, яка має досить непевні і розпливчасті контури (Erikson, 2001). У період військового часу нові обставини виступають додатковим психологічним тягарем для молоді, поглиблюючи вікову кризу ідентичності.

Варто відзначити, що проблема проектування майбутнього постійно знаходиться у фокусі уваги дослідників, Завдяки їх зусиллям було розроблено низку цікавих ідей та концептуальних положень. Зокрема, О. Г. Злобіною розроблено положення про траєкторії індивідуального життєздійснення в соціальних координатах, Т. М. Титаренко запропоновано модель самоконститування особистості, К. О. Черемних проаналізовано моделі конструювання майбутнього, Л. А. Лепіховою визначено роль соціально-психологічних властивостей особистості у плануванні майбутнього та особливості впливу соціальної ситуації на перспективи планування майбутнього, О. Я. Кляпець виокремлені шляхи оптимізації самоздійснення особистості, Т. О. Ларіною окреслено перспективи оптимізації особистісного самоздійснення молоді через підвищення її життєстійкості (Титаренко, Злобіна & Лепіхова, 2012).

Звісно, зазначені напрацювання було здійснено у мирний час і в сучасних умовах має деякі з них потребують корегування і переосмислення. Однак вони виступили корисним теоретико-методологічним підґрунтям для нашого дослідження, в якому ми зосередились на психосемантичному аналізі уявлень студентської молоді про майбутнє.

Для вивчення специфіки уявлень молоді про майбутнє нами використовувалась проєктивна техніка колаж, що дозволяє актуалізувати особистісні переживання і визначити окремі аспекти життєвого досвіду людини,

які виявляються у її репрезентаціях. Побудову колажів обстежувані здійснювали за проєктивною методикою «Географія візуальних образів», яка пройшла багаторічну апробацію у наших наукових та прикладних психологічних дослідженнях (Остапенко, 2014; Соснюк & Остапенко, 2017).

Основні переваги даної методики порівняно з традиційними підходами до створення колажу, полягають в тому, що її застосування дозволяє не тільки отримати інтегральні колажі, але й ідентифікувати цінності та особисті сенси, які містять візуальні образи, запропоновані респондентами. Це стає можливим завдяки використанню спеціальної інтерпретаційної схеми, розробленої О. П. Соснюком (Соснюк, 2012) на основі ідей A.Branthwaite та L.Toiati (Branthwaite & Toiati, 2005).

Дослідження проводилося нами під час військових дій у березні-квітні 2022 р. серед студентів закладів вищої освіти м. Києва, які навчаються за спеціальностями технічного, природничого та гуманітарного профілю. Загальний обсяг вибірки – 91 особа (71 особа жіночої статі, з них 36 знаходяться в Україні, в тому числі на тимчасово окупованих територіях, а 35 – за кордоном; 20 осіб чоловічої статі).

Всім досліджуваним пропонувалось зробити 2 колажі за методикою «Географія візуальних образів»: «Моє майбутнє» та «Майбутнє України». Детальний аналіз отриманих результатів наведено в наших публікаціях (Остапенко, 2022).

За результатами проведеного дослідження нами попередньо: 1) встановлено, що в уявленнях молоді (незалежно від статі та місцеперебування) про власне майбутнє є багато спільного: очікування щасливого життя у родинному колі, відновлення миру та возз'єднання сімей /повернення додому, наявність власного житла та улюбленої справи, спілкування з друзями та подорожі. Водночас для жінок, які залишились в Україні, властива орієнтація на реалізацію власних життєвих цілей завдяки особистій активності в професійній сфері, поступовість у зростанні добробуту, що має відповідати докладеним зусиллям. Для жінок, які перебувають за кордоном, більшою мірою властива орієнтація на швидке зростання матеріального благополуччя, егоцентричність, гедоністична спрямованість на задоволення власних бажань. Уявленням чоловіків про власне майбутнє притаманні: орієнтація на задоволення лідерських амбіцій, побудову кар'єри, здобуття додаткової військової освіти; 2) визначено, що уявленнях молоді про майбутнє України також є багато спільного. Молоді люди (незалежно від статі та місцеперебування) часто використовують для візуалізації національну символіку та культурні символи, зображення українських військових, з якими пов'язуються надії на мир, перемогу та відновлення територіальної цілісності держави, картинки повоєнної відбудови. Також усі учасники дослідження бачать майбутнє України в ЄС і частина респондентів – в НАТО. Виявлено відмінності в уявленнях представників окремих груп досліджуваних про майбутнє країни. Так, у жінок, які залишились в Україні, та чоловіків майбутнє країни більшою мірою пов'язане з розвитком української мови та культури, патріотизмом та почуттям гордості за країну, що здобула

перемогу. Уявленням про майбутнє країни жінок, які перебувають за кордоном, більшою мірою властиві ідеологеми космополітизму, орієнтація на розвиток громадянського суспільства, вирішення екологічних проблем, інтеграція у міжнародні інституції, почуття гордості за країну за рахунок її самоствердження в геополітичному просторі.

З урахуванням визначених особливостей уявлень молоді про власне майбутнє та майбутнє країни, нам вельми креативною видається ідея М. Кастельса про можливість існування ідентичності в трьох формах: Legitimizing identity / «легітимуюча ідентичність», Resistance identity / «ідентичність опору» та Project identity / «проектуюча ідентичність, спрямована в майбутнє» (Castells, 2010). В умовах війни всі зазначені форми проявляються особливо яскраво. Саме тому, перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому вивченні і встановленні зв'язків між різними формами ідентичності

Список літератури:

Остапенко, І. В. (2022). Використання медіаконтенту для візуалізації уявлень молоді про майбутнє. *Проблеми політичної психології*, 11 (25), 126-141.

Остапенко, І. В. (2014). Особливості використання проєктивної техніки «колаж» для дослідження уявлень студентської молоді про владні режими. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць*, 2 (23), 187–192.

Соснюк, О. П. & Остапенко, І. В. (2017). Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді. *Український психологічний журнал*, 2 (4), 164–176.

Соснюк, О. П. (2012). Психосемантична інтерпретація візуальних образів у прикладних дослідженнях. *Наука і освіта*, 9, 201–205.

Титаренко, Т. М., Злобіна, О. Г. & Лепіхова, Л. А. (2012). *Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості (моногр. за наук. ред. Т. М. Титаренко)*, Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД,

Branthwaite, A. & Toiati, L. (2005). An unusual approach to collage. *Exploring projective techniques (Reassessing and developing current practice)* (pp. 18–27). Barcelona (WorkShop ESOMAR).

Castells, M. (2010). *The Power of Identity*. Malden MA: Blackwell.

Erikson, E. H. (2001). *The Erik Erikson Reader*. Paperback. Robert Coles M.D. (Editor). W.W. Norton & Company, New York – London.